

סיפור המעברה של משפחת דהן יוסף ואסתריה

תיעוד: נאוה חזות

אסתריה עומדת במטבחה הקטן, יוצקת שמן לקערת האמייל הישנה, מוסיפה ביצים לתוכה ובזהירות שופכת את הקמח המנופה. היא לשה בידיה המנוסות את הבצק. אחר כך תרדד, תחתוך בסכין... כפי שנוהגת לעשות מדי שנה ליום האזכרה. עוד מעט תיכנס השכנה לשתות איתה כוס תה ולעזור בהכנות. אסתריה שוטפת את ידיה משאריות הבצק, ממלאת מים בקומקום ומדליקה את האש בכיריים. הטלפון מצלצל. כמו בכל בוקר, יפה **בתה הצעירה** מתקשרת לשאול לשלומה. "הכל בסדר, יא בינתי, קצת כאבים בעין...". השיחה הקצרה מסתיימת ואסתריה נכנסת לחדר, מקפלת את המדים שכיבסה וגיהצה ומסדרת אותם בחזרה במזוודה. בחוץ הגשם יורד והיא שקועה בהרהורים ובזיכרונות. כל כך הרבה שנים עברו מאז נישואיה ליוסף בסאפי...

אסתריה כהן ויוסף דהן נישאו בבית הכנסת הקטן שברחוב היהודים. כדרך המקום זה דורות רבים, היהודים התחתנו זה עם זה בתוך הקהילה. הם שמרו בקנאות על דתם מאז הגיעם **מפורטוגל**. המנהגים, המסורת ואף מילים בשפה הספרדית עברו מדור לדור ואסתריה הקפידה לשמר את שמה המיוחד. הזוג התגורר ברחוב היהודים הצר, בשכנות טובה עם ערבים מוסלמים. יוסף בילה שעות רבות בחנות הבדים שלו, היה אדם ירא שמים, צנוע וישר. מדי שבת נהג להתפלל בבית הכנסת, לקרוא בתורה ואף נהיה שליח הציבור. בשנת 1938 נולדה לזוג הצעיר בתם **אנט**. בהפרש של שנתיים נולדו **אחיה - עמרם, יהודה, מקס (מיכאל) ויפה** שנקראה כך על שם עיר הנמל המתחדשת למרגלות הר הכרמל - חיפה. "התינוקת הזו תביא אותנו לחיפה!" ניבא יוסף בהתלהבות.

המשפחה חיה ברווחה, חגגה את החגים ושמרה על אורח חיים דתי. האב יוסף היה נוהג לספר לילדים סיפורים על ארץ ישראל, ארץ זבת חלב ודבש, ארץ התנ"ך הקסומה. הוא תמיד חלם ונכסף להגיע לישראל. את הכמיהה הזו העביר לילדיו בסיפוריו המרתקים.

לימים החלו להגיע לבית הכנסת שליחים מארץ ישראל. הם סיפרו לקהילה על המדינה הצעירה, תיארו את יופיה ועודדו את היהודים לעלות לארץ. הקהל שתה בצמא את הסיפורים ולמד את השירים ששרו בעברית. **יוסף** החזיק בידה של **אנט** בתו ושניהם שרו בהתלהבות "שתי גדות לירדן..." "נבנה ארצנו ארץ מולדת"... **אנט** שהייתה פעילה ב"בני עקיבא" הכירה את השירים. המדריכים החדירו בהם את האהבה והרצון לעלות ולהתיישב בישראל.

האנשים והילדים בבית הכנסת לא הבינו את השפה אבל למדו לשיר את המילים בהתרגשות. משאת הנפש של יוסף לעלות לארץ והאמונה ששעת הגאולה הגיעה אחזה בכל המשפחה ובקהילת היהודים בסאפי. בחודש ספטמבר 1951 הגיעה השעה. כבר שבוע ימים ההורים אורזים בארגזים את כל מה שניתן לשלוח לישראל. יוסף רכש זוג אופניים ורדיו והכניס אותם לארגזים. נארזו שמיכות, תמונות, כלים ובגדים. **יהודה הקטן** הביט באופניים ודמיין כיצד יוכל לרכוב עליהם בשבילי הארץ. בשתי מזוודות ארזה **אימא אסתריה** בגדים לילדים. צמידי הזהב נשארו על ידיה ותכשיטי הזהב האחרים הוחבאו ונתפרו בתוך שמיכות הצמר העבות שייקחו איתם. **סבתא חביבה** הביטה ארוכות בבתה ובחתנה. היא ניסתה לשכנע את **אסתריה** להישאר בסאפי אבל **יוסף** התעקש לעלות לארץ. **דונה**, אחותה הגדולה של **אסתריה** יעצה לה: "יש לך חמישה ילדים...לכי עם יוסף בעלך והילדים. אל תעזבי אותנו!".

דמעות עמדו בעיני **סבתא חביבה**. העצב וכאב הפרידה מהם ומהנכדים שכל כך אהבה, שברו את לבה. בניסיון נואש אחרון תפסה את שמלתה של **אסתריה**, נישקה את רגליה ופרצה בבכי: "בבקשה יא בינתי, אני מתחננת...אל תעזבי אותי... הישארי פה לידי... אני אמות בלעדייך עוד לפני שתגיעי לישראל!".

תמונת הפספורט של יפה ערב עלייתה לישראל

המשאית כבר חיכתה בחוץ. בשעת לילה מאוחרת, יוסף ומשפחתו הצטרפו למספר משפחות מהרחוב **בדרכם לקזבלנקה**. במחנה המעבר הופרדו הנשים והילדים מהגברים והתגוררו בצריפים. פה קיבלו אספקת מזון והנשים בישלו ודאגו לשגרת יום במחנה. **מאיר**, אח של **יוסף** הגיע במשאית שלו יום אחד למחנה וניסה לשכנע את **אסתריה ויוסף** לחזור הביתה. הזוג שיצא כבר לדרך והיה כל כך חדור מטרה סירב לחזור ו**מאיר** חזר ל**סאפי** מאוכזב. עברו חודשיים ובאחד הימים **אסתריה** נסעה עם **מקס הקטן** לרופא בעיר. היא פגשה שם מכרה וזו בישרה לה על מות **חביבה** - אימא שלה. **אסתריה** ההמומה לא זכתה לשבת "שבעה" על אימה וחזרה למחנה שבורת לב.

בחודש דצמבר קיבלה המשפחה אישור לעלות לאוניה שתעשה דרכה למחנה המעבר במרסיי שבצרפת. לאחר שהייה קצרה של עשרה ימים במחנה עלו על **האונייה "קדמה"** שהפליגה לארץ. האוניה הקטנה והישנה יצאה לדרכה בים הסוער. האנשים הצטופפו בבטן האוניה. ילדים רבים חשו ברע והקיאו. **יוסף** והבן **מקס** עלו מדי פעם להביא אוכל. הילדים שסיימו לאכול והחזירו צלחת ריקה, זכו לקינוח הנכסף-חצי תפוז, מנדרינה, או ממתק. **מקס** דאג ל**יפה** אחותו הקטנה שלא הפסיקה להקיא ורוקן את צלחתה לצלחת של אחד הילדים השמנמנים באוניה. הוא נתן לה את הצלחת הריקה ודחק בה: "לכי, תעלי את הצלחת הריקה ותביאי את הקינוח!". באחד הערבים עלתה המשפחה מבטן האוניה להדליק נרות חנוכה. הם שרו שירי חג, הילדים קיבלו שקיות ממתקים קטנות וכל אחד מהם הרגיש את "נס החנוכה" שלו.

ב-27 בדצמבר 1951, נר חמישי של חנוכה, האוניה עגנה בנמל חיפה.

העולים העייפים והנרגשים ירדו בחיפזון אל הרציף ומשם הוסעו ל"שער עלייה".

תעודת זהות, תעודת עולה... החלה קליטת העולים. בדיקות, חיסונים, רישום. המשפחות **מסאפי** שהו במקום מספר ימים. עמדו בתור לקבל אוכל, חיכו בחוסר וודאות למיון ושליחה. הרוח הקרה שהגיעה מהים הקפיאה אותם, **יוסף** עטף את **יפה** הקטנה במעילו והגן עליה מפני הקור העז. אוהלים לא פעם התנתקו ממקומם ועפו ברוח. **אסתריה**, **יוסף** ו**חמשת הילדים** המתינו לבאות.

כעבור מספר ימים הם הועלו על משאיות ונסעו ל**מושב גורן**. בעבורם זה היה קצה העולם. הם הגיעו בשעות החשיכה. **יוסף** הוביל, אחז בידיהם של **יהודה** ו**מקס** שפילסו דרכם בין העשבים הגבוהים, **אנט** ו**עמרם** צעדו בעקבותיהם ו**אסתריה** נשאה את **יפה** הקטנה בזרועותיה ופסעה בכבודות בבוץ. הנעליים בעלות החרטום המחודד ורקמת הזהב שנעלה **אסתריה** שקעו באדמה ספוגת המים. היא נאלצה להשאיר אותן מאחור ולהמשיך בדרכה יחפה עד שהגיעה לשורת הצריפים ונעמדה לצד **יוסף** והילדים. מלבד התנים שייללו הכל מסביב היה שקט, חשוך ומפחיד. כל כך קרובים לגבול, כל כך מנותקים מכל יישוב אחר. המשפחה קיבלה **צריף** ונכנסה ללון את הלילה הראשון בכפר. השהייה במושב הייתה קשה מנשוא. לא הייתה תחבורה סדירה, אספקת מזון-אחת לשבוע, הקצבת תלושים לרכישת מוצרים בסיסיים לא הספיקה להאכיל שבע נפשות, תנאים סניטריים בלתי נסבלים, לא ניתן היה להשיג קרח לקירור ושמירת מזון - כל אלה גרמו לייאוש ובעיקר להתנפצות החלום. ל**יוסף** האב ולגברים **בגורן** לא הייתה עבודה ולעתים כשזו הזדמנה, נאלצו לצאת לעבוד בק"ל בנטיעת עצים.

לאחר שמונה חודשים עברה המשפחה **למעברת טבעון**. גם במעברה הוקצבו ימי העבודה ו**יוסף** יצא לעבוד **בחפירות בית שערים** ובעבודות מזדמנות. המשפחות גרו בצריפי עץ ולכל ארבע משפחות היה ברז ובור ספיגה משותפים. החדר בצריף הכיל מיטות סוכנות, שמיכות, פתיליית נפט לבישול ושולחן.

הארגזים ממרוקו הגיעו למעברה ו**יהודה הקטן** ציפה בקוצר רוח לפתיחתם... לאופניים שאבא קנה וארז. עכשיו יוכל לצאת לרכוב בשבילי המעברה, ברחובות **טבעון**. עד מהרה המציאות טפחה על פניו. אבא מכר את האופניים כדי לקנות בכסף מזון למשפחה. גם הרדיו נמכר כי ממילא אין חשמל במעברה.

משמאל: אנט, יפה ומקס (מיכאל) במעברה

באחד הימים הגיעו מלשכת הסעד שתי עובדות סוציאליות כדי לבדוק את מצב הילדים במעברה. יהודה הרזה וחברו רפי בן שמחון שהיו במצב תזונתי רע ובמשקל ירוד נלקחו לבית הבראה בחיפה במטרה להחזירם בריאים ובמשקל תקין. חודש ימים היו בבית ההבראה ושובו משם שבעים, שמנמים וסמוקי לחיים.

אנט פגשה במעברה את המורה אהובה קצב. היא ביקשה ממנה להשתלב בלימודים. אהובה שאלה לשמה ואמרה לאנט: "אנט זה לא שם ישראלי, מעכשיו תיקראי ענת!". המורה אירחה את ענת בת ה-12 בכיתה (כיתה ב'), נתנה לה ספרים, מחברות וכלי כתיבה ועזרה לה לרכוש את השפה, קריאה וכתיבה. ענת החרוצה הגיעה מהר מאוד להישגים יפים ונשלחה ללמוד עם בני גילה בטבעון. היא הייתה הילדה היחידה מהמעברה בכיתה. המנהל יצחק והמורה אברהם ברנס קיבלו אותה יפה, בנות הכיתה התיידדו איתה ואף הזמינו אותה להתארח בביתה. ענת וחברתה הטובה חיה סירוטינסקי נהגו לבלות שעות רבות

יחד אחרי הלימודים. אכלו ארוחת צהריים, הכינו שיעורי בית, שיחקו ובערב אבא של חיה שהיה וטרינר נהג להחזיר את ענת אחר כבוד במכוניתו למעברה.

משפחת דהן במעברה, 1952. מימין למטה: יהודה, האב יוסף, יפה, אימא אסתריה, מקס (מיכאל). למעלה מימין: עמרם ואנט-ענת

אנשי טבעון נרתמו לעזור למשפחות במעברה. **גברת גרון מטבעון** נהגה להגיע למעברה ולהביא בגדים לילדי העולים. **ענת** וחברותיה הכינו עמה ארוחה במועדון וחגגו להן מסיבת בנות, הן הצטרפו אליה לנסיעה לחיפה על חשבונה. בעיר טיילו ברחובות והגברת נהגה לפנק אותן בקניות עד שנעצרה, הרימה את ארנקה, הפכה כלפי מטה, ניערה אותו וצחקה: "בנות, נגמר הכסף, הארנק ריק!" ואז היו חוזרות יחד למעברה שמחות ומלאות חוויות.

במעברה שידעה מחסור ניסו להסתדר ולמצוא פתרונות. **צלאח הסנדלר** גזר צמיגי מכוניות ישנים ובמיומנות הכין סנדלים לילדים תמורת כמה פרוטות. אימא **אסתר** גזרה את שמיכות הסוכנות ותפרה מהן במכונת תפירה ידנית מעילים שיחממו את ילדיה בחורף. גגות הצריפים דלפו מים ו**אסתר** כיסתה את הילדים במזרן הקש כדי שישארו יבשים. **יפה** הלכה **לגן של סטלה** במעברה. **מקס** למד בביה"ס במעברה. מאוחר יותר נשלחו ללמוד בביה"ס "**נרקיסים**". **אסתר** דאגה להכין להם בכל בוקר כריך ובו מרחה מרגרינה ופיזרה מעליה מעט סוכר. כשמאסו **מקס ויפה** בשקית הספרים וביקשו ילקוט, תפרה **אסתר** מבד ברזנט צהוב שמצאה שני ילקוטים שקושטו באבזמי הסנדלים שנקרעו. הילקוטים כל כך שימחו את **מקס ויפה** ואף זכו לשבחים והתפעלות מחבריהם לספסל הלימודים.

גם **יהודה** למד שנתיים בבית הספר שבמעברה ואחר כך נשלח ל**קיבוץ אפיקים** עם חבריו **רפי ודני בן שמחון**. **עמרם** - נשלח ל**קיבוץ נאות מרדכי**. בקיבוץ אורח החיים המסורתי נדחק והבנים למדו להכיר את אווירת הקיבוץ וכלליו. את בר המצווה חגג **יהודה** בקיבוץ לא בעלייה לתורה, אלא בלמידת ריקוד חדש לטקס בר המצווה המשותף. הם הגיעו לבקר את ההורים במעברה בחגים ובחופש הגדול. הניתוק היה קשה אך המחסור והצפיפות במעברה אילצו אותם להבין שהחינוך והשהייה בקיבוץ עדיפים על חיי המצוקה. **ליוסף** היה קשה מאוד להשלים עם אורח החיים החילוני שניהלו בניו בקיבוצים. הוא התקשה להאמין שבקיבוץ אין הפרדה בין בשר לחלב ולא שומרים על כשרות. הוא רצה שבניו ילמדו להניח תפילין, יכירו את התפילות והפיוטים עליהם שמרו הוא ומשפחתו באדיקות. באחד הימים חלה **יהודה** בדלקת פרקים ונשלח מהקיבוץ לבית חולים **בעפולה**. כשנודע הדבר ל**אסתר** נסעה באוטובוסים מהמעברה לבית החולים וכשמצאה את בנה שוכב לבדו באחד החדרים

קיבלה החלטה בו ברגע. "קום, תתלבש!, אתה בא הביתה... אין יותר קיבוץ. אנחנו רוצים שתגדל איתנו... תקבל את החינוך שלנו. אתה חוזר איתי עכשיו!" **יהודה** עשה כמצוות אימו ושניהם התגנבו מבית החולים וחזרו הביתה למעברה.

המדינה צעירה וענייה מבקשת לגייס תרומות לרכישת נשק וציוד צבאי. הכרזות והגלויות, הסיסמאות בכלי התקשורת הגיעו למעברה. "המדינה במצב הכן, תרום לקרן המגן!" כולם התגייסו למשימה. גם תושבי המעברה חסכו מן המעט שהיה להם ותרמו בתחושת גאווה למען ביטחון המדינה.

השכנים היו ערבים זה לזה, ניסו לעזור ולתמוך בימי שמחה וגם בימים קשים. כמו אותו היום שבו נפטרה התינוקת של **סוליקה ויהודה דרעי**, או עם פטירתה של זקנה ערירית שדאגו לשאת אותה להביא אותה לקבורה באופן מכבד. משפחות ניצולות שואה גרו לצד משפחות ממרוקו. הקושי היה נחלת הכלל ויצר מערכת יחסים קרובה וחמה. נשים שהגיעה שעתן ללדת הזעיקו לצריף את **איטו בן שמחון** שגרה במעברה, והיא בידיים מנוסות סייעה להן ללדת.

יום הבחירות לממשלה התקרב ותעמולת הבחירות לא פסחה על המעברה. **מר אוזן** השכן גוייס מטעם מפלגת מפא"י לשכנע את תושבי המעברה להצביע בעבורם. **מר אוזן** הבטיח הבטחות: "יסללו פה כביש, יבנו בתיים, יתנו לכם עבודה...!" הוא עבר מצריף לצריף, חילק פתקים ובדברי שכנוע החתים את כולם. אמנם המפלגה זכתה בקולות הבוחרים אך המצב במעברה לא השתפר.

מיכאל ויפה הקטנים הלכו לגן הילדים במעברה ואח"כ למדו בבית הספר שהוקם. **לענת** המצטיינת הוצע ללמוד **בנהלל**, **במקווה ישראל** אך היא נשארה ליד ההורים המשיכה ללמוד בקרבתם ועבדה בכל עבודה מזדמנת כבייביסיטר כדי לחסוך ולעזור להורים. מאוחר יותר עבדה כסייעת לגננת **בגן של מרים ברחוב העלייה בטבעון**. **עמרם** התבגר והתגייס ל"גולני".

יוסף ואסתריה חסכו גרוש לגרוש, מכרו תכשיטי זהב, לקחו הלוואה ובשנת 1957 עזבו את המעברה לדירת שני חדרים שרכשו **בקרית שמואל**.

ענת הכירה את יוסף פינקו ובשנת 1959 נישאו. הם גרו בשיכון זוגות צעירים שבקרית חיים ונולדו להם שלושה ילדים. **ענת** עברה קורס מטפלות ועבדה שנים בסיעוד ובמעון ויצו בטיפול בילדים. **יוסף** בעלה עבד בסולל בונה.

ענת פינקו (דהן) כיום

יוסף ואסתריה גרו מספר שנים **בקרית שמואל**. **יהודה** בנם התגייס לחיל הים ושירת במשחתות אח"י "יפו" ואח"י "אילת". הוא שכנע את אחיו הצעיר – **מקס (מיכאל)** להתגייס לחיל הים ו**מקס** שאהב את הים התנדב בשנת 1962 לשירות בצוללות.

אסתריה דאגה וחששה אך הוא הרגיע אותה: "לכל חייל נשקפת אותה מידת סכנה ומוטב לשרת במקום שבו אני מוצא עניין". הוא הצטרף אח"כ לשירות קבע והוסמך כצוללן בנובמבר 1967.

מיכאל הצטרף לצוות הצוללת "דקר" ויצא ללימודים באנגליה. **מקס** שלח הביתה גלויות ומכתבים. כל מכתב סיים בבקשה: "יפה, שימרי על אימא!".

בחודש ינואר 1968 כאשר הצוללת היתה בדרכה לנמל ביתה בחיפה טבעה בנתיב המים **בין גיברלטר לחיפה**.

מקום קבורתו של **מקס ז"ל** לא נודע, ובאנדרטה שהוקמה בהר הרצל לזכר אנשי "דקר" הוצבה לו מצבת זיכרון. מותו הטראגי השפיע על המשפחה. אימו שהתאלמנה מ**יוסף** שהיה סך הכל בן 53, ואחותו **יפה** שהיתה חברת נפש שלו התאבלו קשות על האובדן ועל כך שאין אפילו קבר לעלות אליו.

אסתריה המשיכה לחכות ל**מקס** בנמל וקיוותה בכל לבה שישוב יום אחד מן הים. בכל יום אזכרה סידרה את בגדיו במזוודה ומאנה להאמין שלא יחזור.

רס"ל מקס (מיכאל) דהן ז"ל

המגורים בקרבת השכנים שהכירו את **מקס** יפה התואר שנהג להגיע לשכונה במדי חיל הים הלבנים, הקשו עליה. אסונה הפרטי היה גם אסונם, וכל מפגש עם אחד מהם הפך לשיחת בכי וכאב על האובדן. **אסתריה** האלמנה והשכולה עברה להתגורר **בקרית חיים**.

ביום השנה ה-14 לאסון הצוללת, בעודה מכינה בביתה את סעודת האזכרה ל**מקס**, חשה חולשה ונפלה. ילדיה התקשרו אליה אך לא היה מענה. הם הגיעו לביתה הנעול, פרצו מהמרפסת לדירה ומצאו את אימם שרועה על הרצפה ללא הכרה. **אסתריה** לא שרדה את הארוע המוחי שעברה ונפטרה בגיל 64.

יהודה נישא ונולדה לו בת. לאחר שהתגרש נישא **לעליזה בן שמחון** שגדלה גם **במעברת טבעון** ונולדו להם 3 ילדים. יהודה עבד כמדריך חברתי וכנגר **בכפר תקווה** ואחר כך בשיקום נכי צה"ל פגועי ראש.

יהודה דהן בביתו שבקריית חיים

האחים יהודה דהן וענת פינקו גרים כיום **בקריית חיים**. **עמרם** נפטר בגיל 59. השאיר אחריו שתי בנות המתגוררות בקריות.

יפה, האחות הצעירה למדה **בתיכון "גבע"** והשלימה בגרות.

יפה כיום

יפה נישאה ל**לצבי קורן**, בן מעברת **ק.עמל**, שהתחנך מאוחר יותר **בקיבוץ געש**. היא עבדה ב"**אלרון**" בחיווט ואלקטרוניקה וב-"**רפא"ל**", כמבקרת איכות. **ליפה ולצבי** נולדו ארבעה ילדים והם מתגוררים **ברמת ישי**.

את סיפור המשפחה המרגש שמעתי מענת פינקו, יפה קורן ויהודה דהן, ילדיה של אסתריה. (נאוה חזות)